

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 01.08.2002, sp. zn. 21 Cdo 2192/2001, ECLI:CZ:NS:2002:21.CDO.2192.2001.1

Číslo: 53/2004

Právní věta: Právnícká osoba se ve smyslu ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. považuje za osobou blízkou dlužníku, který je fyzickou osobou, je-li dlužník jejím statutárním orgánem (členem statutárního orgánu), jakož i tehdy, je-li dlužník společníkem, členem nebo zaměstnancem této právnické osoby (popřípadě má-li k ní jiný obdobný vztah) a současně, kdyby důvodně pociťoval újmu, kterou utrpěla právnická osoba, jako újmu vlastní.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 01.08.2002

Spisová značka: 21 Cdo 2192/2001

Číslo rozhodnutí: 53

Číslo sešitu: 6

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Odporovatelnost

Předpisy: § 116 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 20 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 42a předpisu č. 40/1964Sb.

§ 853 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobce se (žalobou změněnou se souhlasem soudu prvního stupně) domáhal, aby bylo určeno, že vklady „domu čp. 1072 na pozemku p. č. 2496 spolu s pozemkem p. č. 2496, zapsaného na LV č. 5283 u Katastrálního úřadu v J. pro obec a k. ú. J., do jmění žalovaného, učiněný Ing. L. F. prohlášením ze dne 22. 9. 1995, a domu čp. 1040 na pozemku p. č. 2459 spolu s pozemkem p. č. 2459, zapsaného na LV č. 5283 u Katastrálního úřadu v J. pro obec a k. ú. J., do jmění žalovaného, učiněný Ing. L. F. prohlášením ze dne 12. 7. 1995, jsou vůči němu právně neúčinné. Žalobu zdůvodnil zejména tím, že má vůči Ing. L. F. podle platebních výměrů, které se staly vykonatelnými v letech 1995, 1996 a 1998, daňovou pohledávku ve výši (po částečném prominutí daně) 2 557 597 Kč. Ing. L. F., který byl vlastníkem výše uvedených nemovitostí, je prohlášením ze dne 12. 7. 1995 a 22. 9. 1995 vložil do jmění žalovaného. Protože dlužník Ing. L. F. nemá žádný majetek, z něhož by bylo možné daňovou pohledávku uspokojit, protože uvedené vklady do jmění žalovaného učinil v době, kdy „o svém nedoplatku vůči žalobci věděl“, a protože dlužník Ing. L. F. je statutárním orgánem žalovaného a o úmyslu dlužníka zkrátit věřitele musel vědět, jsou tyto právní úkony ve smyslu ustanovení § 42a obč. zák. vůči žalobci právně neúčinné.

O k r e s n í s o u d v Jihlavě rozsudkem ze dne 7. 7. 1998 určil, že „vůči žalobci je neúčinný vklad domu čp. 1072 na pozemku p. č. 2496 spolu s pozemkem p. č. 2496, zapsaného na LV č. 5283 u Katastrálního úřadu v J. pro obec a k. ú. J., do jmění žalovaného, učiněný Ing. L. F. prohlášením ze dne 22. 9. 1995“, zamítl žalobu na určení, že „vůči žalobci je neúčinný vklad domu čp. 1040 na pozemku p. č. 2459 spolu s pozemkem p. č. 2459, zapsaného na LV č. 5283 u Katastrálního úřadu v J. pro obec a k. ú. J., do jmění žalovaného, učiněný Ing. L. F. prohlášením ze dne 12. 7. 1995“, a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Vycházel ze zjištění, že žalobce má vůči dlužníku Ing. L. F. vymahatelné daňové pohledávky, že prohlášeními ze dne 12. 7. 1995 a 22. 9. 1995 dlužník Ing. L. F. vložil své nemovitosti do jmění žalovaného a že dlužník Ing. L. F. je jediným společníkem a jednatelem žalovaného. Soud prvního stupně dovodil, že vkladu učiněnému prohlášením ze dne 12. 7. 1995 nelze s úspěchem odporovat, neboť k němu došlo dříve, než se pohledávka žalobce stala vymahatelnou. Odporovatelným je jen vklad učiněný prohlášením ze dne 22. 9. 1995, kdy již „čtyři platební výměry ze dne 27. 6. 1995“ byly vykonatelné. Vzhledem k tomu, že „dlužník a žalovaný jsou subjekty reprezentované jedinou osobou Ing. L. F.“, soud prvního stupně postupoval podle ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. a dospěl k závěru, že k právnímu úkonu (vkladu učiněnému prohlášením ze dne 22. 9. 1995) došlo mezi dlužníkem a osobou jemu blízkou a že proto se „úmysl dlužníka zkrátit věřitele a vědomost blízké osoby o takovém úmyslu předpokládá“. Podle soudu prvního stupně by bylo „v rozporu s logikou nahlížet na žalovaného jako na cizí subjekt, jemuž by musela být žalobcem prokazována vědomost o dlužníkově úmyslu“. Vzhledem k tomu, že odpůřčí žaloba byla podána v posledních třech letech od odporovaného právního úkonu, je vklad nemovitostí do jmění žalovaného, učiněný prohlášením Ing. L. F. ze dne 22. 9. 1995, vůči žalobci podle ustanovení § 42a obč. zák. právně neúčinný.

K odvolání účastníků K r a j s k ý s o u d v Brně rozsudkem ze dne 12. 6. 2001 rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že určil, že „vůči žalobci je neúčinný vklad domu čp. 1040 na pozemku p. č. 2459 spolu s pozemkem p. č. 2459, zapsaného na LV č. 5283 u Katastrálního úřadu v J. pro obec a k. ú. J., do jmění žalovaného, učiněný Ing. L. F. prohlášením ze dne 12. 7. 1995“, ve výroku, kterým bylo žalobě vyhověno, a ve výroku o náhradě nákladů řízení rozsudek soudu prvního stupně potvrdil a rozhodl, že žalobci se nepřiznává náhrada nákladů odvolacího řízení a že se připouští dovolání „k posouzení otázky, zda vztah mezi Ing. L. F. jako jednatelem žalovaného je možné posuzovat jako vztah osoby blízké ve smyslu § 42a odst. 2 obč. zák. k Ing. L. F. jako dlužníkovi žalobce a osobě fyzické“. Odvolací soud dovodil, že na vztah mezi dlužníkem žalobce Ing. L. F. a žalovaným je třeba „nahlížet“ - vzhledem k tomu, že Ing. L. F. je jednatelem a jediným společníkem žalovaného - jako na vztah osob blízkých, neboť by bylo „v rozporu s logikou“ považovat žalovaného „za cizí subjekt, jemuž musí být žalobcem prokazována vědomost o dlužníkově úmyslu“. Vzhledem k tomu, že odpůřčí žalobě lze vyhovět tehdy, jestliže pohledávka žalobce byla vymahatelná v době rozhodování soudu (což bylo splněno i ve vztahu ke vkladu do jmění žalovaného, učiněném prohlášením ze dne 12. 7. 1995), a že podmínky odporovatelnosti podle ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. byly splněny, dospěl odvolací soud k závěru, že vůči žalobci jsou právně neúčinné oba vklady nemovitostí do jmění žalovaného. Rozhodnutí o vyslovení přípustnosti dovolání zdůvodnil tím, že otázka vztahu mezi Ing. F. a žalovaným, tedy dlužníkem a osobou, na niž byl majetek dlužníka převeden, má zásadní právní význam a doposud nebyla řešena.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podal žalovaný dovolání. Namítá, že vztah mezi Ing. L. F. a žalovaným nelze považovat z hlediska ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. za vztah mezi osobami blízkými. Ustanovení § 116 a § 117 obč. zák. totiž upravují poměr výlučně mezi osobami fyzickými a nikoliv mezi osobou fyzickou a právnickou či mezi osobami právnickými a tato skutečnost nemůže být pominuta ani odkazem na rozpor s logikou či na ustanovení § 853 obč. zák. Odvolací soud proto postupoval nesprávně, jestliže posoudil podmínky odporovatelnosti podle ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. tak, že odpůřčí žalobou napadené právní úkony byly učiněny ve prospěch osoby dlužníkovi blízké. Žalovaný navrhl, aby dovolací soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a aby mu věc vrátil k

dalšímu řízení.

Žalobce navrhl, aby dovolací soud dovolání zamítl. Uvedl, že mezi dlužníkem Ing. L. F. a žalovaným byl vztah osob blízkých. Je totiž nepochybné, že újmu, a to zejména majetkovou, kterou by žalovaný utrpěl, by dlužník Ing. L. F. důvodně pocítoval jako újmu vlastní, protože by se dotkla velikosti jeho obchodního podílu a zisku z podnikání. Použití analogie ustanovení § 116 obč. zák. je proto v posuzovaném případě zcela odůvodněné.

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) věc projednal podle občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2000 (srov. část dvanáctou, hlavu I, bod 17. zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony). Po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř. a že jde o rozsudek, proti kterému je dovolání přípustné podle ustanovení § 239 odst. 1 o. s. ř. (ve vztahu k potvrzujícímu výroku) a podle ustanovení § 238 odst. 1 písm. a) o. s. ř. (ve vztahu k měnícímu výroku), přezkoumal napadený rozsudek bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.) a dospěl k závěru, že dovolání není opodstatněné.

N e j v y š š í s o u d dovolání zamítl.

Z odůvodnění:

Podle ustanovení § 42a odst. 1 obč. zák. se věřitel může domáhat, aby soud určil, že dlužníkovy právní úkony, pokud zkracují uspokojení jeho vymahatelné pohledávky, jsou vůči němu právně neúčinné; toto právo má věřitel i tehdy, je-li nárok vůči dlužníkovi z jeho odporovatelného úkonu již vymahatelný anebo byl-li již uspokojen.

Podle ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. odporovat je možné právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám, a právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými (§ 116 a § 117 obč. zák.), nebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s výjimkou případu, když druhá strana tehdy dlužníkův úmysl zkrátit věřitele i při náležitě pečlivosti nemohla poznat.

Smyslem žaloby podle ustanovení § 42a obč. zák. (odpůrcí žaloby) je - uvažováno z pohledu žalujícího věřitele - dosáhnout rozhodnutí soudu, kterým by bylo určeno, že je vůči němu neúčinný dlužníkem učiněný právní úkon, jenž zkracuje uspokojení jeho vymahatelné pohledávky. Rozhodnutí soudu, kterým bylo odpůrcí žalobě vyhověno, pak představuje podklad k tomu, že se věřitel může na základě titulu způsobilého k výkonu rozhodnutí (exekučního titulu), vydaného proti dlužníku, domáhat nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením toho, co odporovaným (právně neúčinným) právním úkonem ušlo z dlužníkovy majetku, a to nikoliv proti dlužníku, ale vůči osobě, s níž nebo v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn. V případě, že uspokojení věřitele z tohoto majetku není dobře možné, musí se věřitel - místo určení neúčinnosti právního úkonu - domáhat, aby mu ten, komu z odporovatelného právního úkonu dlužníka vznikl prospěch, vydal takto získané plnění. Odpůrcí žaloba je tedy právním prostředkem sloužícím k uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele v řízení o výkon rozhodnutí (exekučním řízení), a to postižením věcí, práv nebo jiných majetkových hodnot, které odporovaným právním úkonem ušly z dlužníkovy majetku, popřípadě vymožením peněžité náhrady ve výši odpovídající prospěchu získanému z odporovatelného právního úkonu (srov. též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 1999, sp. zn. [2 Cdon 1703/96](#), uveřejněný pod č. 26 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 2000).

Z ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. vyplývá, že odporovatelným je takový právní úkon dlužníka,

který učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám; břemeno tvrzení a důkazní břemeno v tomto směru nese věřitel. Prokázání úmyslu dlužníka cum animo fraudandi není podmínkou odporovatelnosti tehdy, jestliže dlužník učinil právní úkon s osobami jemu blízkými nebo ve prospěch těchto osob; úmysl dlužníka zkrátit jeho věřitele v takovémto případě zákon předpokládá a je na osobách dlužníkovi blízkých, aby prokázaly, že úmysl dlužníka zkrátit věřitele tehdy (tj. v době právního úkonu) nemohly i při náležitě pečlivosti poznat.

V řízení o odpůrcí žalobě je – jak vyplývá z výše uvedeného – žalující věřitel povinen tvrdit a prokázat (má-li být jeho žaloba úspěšná), že dlužníkům odporovaný právní úkon (právní úkon napadený odpůrcí žalobou) zkracuje uspokojení jeho vymahatelné pohledávky a současně že žalovanému (druhé straně odporovaného právního úkonu) musel být úmysl dlužníka odporovaným právním úkonem zkrátit věřitele znám, tedy že žalovaný o tomto úmyslu dlužníka při právním úkonu (v době, kdy byl učiněn) věděl nebo musel vědět. Jde-li však o právní úkon mezi dlužníkem a osobou jemu blízkou nebo o právní úkon učiněný dlužníkem ve prospěch osoby jemu blízké, nemusí žalující věřitel tvrdit ani prokazovat, že žalovanému musel být úmysl dlužníka odporovaným právním úkonem zkrátit věřitele znám; zákon v tomto případě předpokládá, že žalovaný o úmyslu dlužníka zkrátit odporovaným právním úkonem věřitele, žalujícím věřitelem v řízení prokázaném, věděl, ledaže žalovaný prokáže, že v době právního úkonu dlužníkům úmysl zkrátit věřitele i při náležitě pečlivosti nemohl poznat.

Dlužník, který je fyzickou osobou, může učinit odporovaný právní úkon – jak plyne z ustanovení § 42a obč. zák. – nepochybně nejen s jinou fyzickou osobou nebo ve prospěch této osoby, ale i (jak tomu bylo v projednávané věci) s právnickou osobou nebo ve prospěch právnické osoby.

Učiní-li dlužník, který je fyzickou osobou, odporovaný právní úkon s jinou fyzickou osobou nebo v její prospěch, vymezuje osoby jemu blízké ustanovení § 116 obč. zák.; jsou jimi jeho příbuzní v řadě přímé, sourozenci, manžel, jakož i jiné osoby, které jsou k dlužníku v poměru rodinném nebo obdobném, jestliže by újmu, kterou utrpěl dlužník nebo taková osoba, druhý z nich důvodně pocítoval jako újmu vlastní.

Právnické osoby jsou subjekty, které byly vytvořeny lidmi (fyzickými osobami) a kterým zákon přiznává postavení právnických osob. Pro právnickou osobu je mimo jiné charakteristické, že svou vůli nevytváří sama o sobě, ale jen prostřednictvím fyzických osob, a to těch, které jsou k tomu podle práva povolány. Jen prostřednictvím fyzických osob právnická osoba také projevuje svoji vůli navenek (zejména činí právní úkony). Právní úkony právnické osoby ve všech věcech činí ti, kdo jsou jejím statutárním orgánem, a právní úkony mohou činit za právnickou osobu i jiní její zaměstnanci nebo členové, stanoví-li to její vnitřní předpisy nebo to je vzhledem k jejich pracovnímu zařazení obvyklé (srov. § 20 obč. zák.).

Občanský zákoník v ustanovení § 42a obč. zák. a ani v jiných ustanoveních výslovně neuvádí, kdo se rozumí osobou blízkou dlužníku, který je fyzickou osobou, učinil-li odporovaný právní úkon s právnickou osobou nebo ve prospěch právnické osoby. Z nedostatku výslovné právní úpravy nelze dovozovat, že by právnická osoba nemohla být osobou blízkou dlužníku, který je fyzickou osobou; může-li být odporovaný právní úkon učiněn s právnickou osobou nebo v její prospěch a nerozlišuje-li se v ustanovení § 42a obč. zák. mezi fyzickými a právnickými osobami (v ustanovení § 42a obč. zák. se hovoří v souvislosti s tím, s kým dlužník učinil odporovaný právní úkon, o druhé straně nebo o osobách), je zřejmé, že zákon uvažuje také s tím, že právnická osoba může být osobou blízkou dlužníku – fyzické osobě. Otázku osoby blízké je třeba v tomto případě – jak správně uvádí žalobce – řešit pomocí analogie (§ 853 obč. zák.).

Je nepochybné, že mezi právnickou osobou a fyzickými osobami vznikají vztahy, a to nejen vztahy právní, a že újmu, kterou utrpěla právnická osoba, mohou určité (některé) fyzické osoby důvodně

pociťovat jako újmu vlastní. Utváří-li právnická osoba svoji vůli a projevuje-li svoji vůli navenek – jak uvedeno výše – jen prostřednictvím fyzických osob, vznikají vztahy rovněž mezi právnickou osobou a těmito fyzickými osobami; fyzické osoby, které jsou povolány vytvářet vůli právnické osoby a které projevují její vůli navenek, mají zřejmě vždy blízké zájmové vazby a vztahy k této (své) právnické osobě.

U fyzických osob, které činí (mohou činit) za právnickou osobu právní úkony, je třeba – zejména s přihlédnutím k tomu, že jejich prostřednictvím se utváří vůle právnické osoby – uvažovat s tím, že mají z titulu svého postavení (a z něj vyplývající odpovědnosti) k této (své) právnické osobě takový vztah, že by důvodně pociťovaly újmu, kterou utrpěla právnická osoba, jako újmu vlastní. Z analogického užití ustanovení § 116 obč. zák. proto podle názoru dovolacího soudu vyplývá, že tyto fyzické osoby jsou z hlediska ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. osobami blízkými této právnické osobě.

Vedle fyzických osob, které činí (mohou činit) za právnickou osobu právní úkony, mají – jak uvedeno již výše – vztahy k právnické osobě a zájem na jejich poměrech další fyzické osoby. Z hlediska jejich vystupování v právních vztazích však nemůže být významný jakýkoliv jejich vztah k právnické osobě. Tak jako ve vztazích mezi fyzickými osobami není z hlediska ustanovení § 116 obč. zák. podstatná jakákoliv jejich vzájemná vazba, ale jen vztah určité kvality, založený na poměru rodinném nebo na poměru obdobném poměru rodinnému, musí i vztah této další fyzické osoby k právnické osobě – má-li mít v právu význam – vykazovat určité vlastnosti. Tak je tomu zejména v případě, je-li fyzická osoba společníkem, členem nebo zaměstnancem právnické osoby nebo má-li k právnické osobě jiný obdobný vztah, a současně se jí poměry právnické osoby podstatným způsobem dotýkají. Za analogického užití ustanovení § 116 obč. zák. proto dovolací soud dovodil, že za osobu blízkou právnické osobě je třeba považovat také fyzickou osobu, která je společníkem, členem nebo zaměstnancem právnické osoby nebo která má k právnické osobě jiný obdobný vztah, a současně, kdyby důvodně pociťovala újmu, kterou utrpěla právnická osoba, jako újmu vlastní.

Z uvedených důvodů dospěl Nejvyšší soud k závěru, že právnická osoba je ve smyslu ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. osobou blízkou dlužníku, který je fyzickou osobou, je-li dlužník jejím statutárním orgánem (členem statutárního orgánu), jakož i tehdy, je-li dlužník společníkem, členem nebo zaměstnancem této právnické osoby, popřípadě má-li k ní jiný obdobný vztah, a současně, kdyby důvodně pociťoval újmu, kterou utrpěla právnická osoba, jako újmu vlastní.

V projednávané věci bylo soudy zjištěno (správnost skutkových zjištění dovolatel nezpochybňuje), že dlužník Ing. L. F. je jednatelem a jediným společníkem žalovaného (právnické osoby, v jejíž prospěch učinil dlužník odporované právní úkony). Vzhledem k právnímu názoru výše uvedenému dospěl odvolací soud ke správnému závěru, že jde z hlediska ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. o osobu blízkou žalovanému a že tedy odporované právní úkony byly dlužníkem učiněny ve prospěch osoby dlužníku blízké.

Z uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu je z hlediska uplatněného dovolacího důvodu správný. Protože nebylo zjištěno (a ani dovolatelem tvrzeno), že by rozsudek odvolacího soudu byl postižen některou z vad uvedených v ustanovení § 237 odst. 1 o. s. ř., a protože zjištěna nebyla ani jiná vada řízení, která by mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, Nejvyšší soud dovolání žalovaného podle ustanovení § 243b odst. 1, části věty před středníkem, o. s. ř. zamítl.